

בתשובה קעז), שאומרים 'אונסא כמאן דעבר', וכאילו נתקיים התנאי בפועל. הלכך אלמלי אונס ליום אחרון היה נחשב 'אונס', לא היה הלל צריך לתקן תקנה מיוחדת, כי המוכר יכול לטעון טענת אונס והיה נחשב כאילו גאל תוך שנה (עפ"י קהלות יעקב כתובות ב,ג).

א. ה'נתיבות' הסביר דעת האגודה, שסובר לחלק בין אונס הבא מצד המוכר, ובין אונס הבא מחמתו של הקונה, שבו מתקבלת טענת 'אונס'.

ב. יש שדייקו מלשון הרמב"ם (שמיטה יב, ז עפ"י לשון משנתנו) 'ושובר את הדלת ונכנס לביתו' – אם נאמר שעד שנה הן מעות הלוואה והבית משמש כמשכון גרידא, מה בא להשמיענו שמשכר ונכנס? אלא משמע שהבית מכור. ויש דוחים, שאף אם הבית מהוה משכון גרידא, צריך המוכר לעשות בו קנין לזכות בו (מהגר"מ וינקלר שליט"א).

יש שהביאו להוכיח מדברי הראב"ד (בשטמ"ק ב"מ סג.), שהתורה הפקיעה הבית מיד הלוקה למוכר ואין צריך קנין מחודש. ג. עוד בכללות ענין 'אונס ליום אחרון' ובדין גאולת בתי ערי חומה – ע' בנמוקי יוסף (ב"ק כג) שכתב על פי הרמ"ה שנחשב אונס [אמנם לענין תפילה הריהו כפושע, שאינו רשאי לדחות התפילה לסוף הזמן ולהתעסק בדבר אחר]. וע"ע בנתיבות המשפט דברי משפט וישועות ישראל ח"מ נה; אור גדול ו; 'חדושי הגר"ח על הש"ס' צט; חדושי העילוי ממיצ"ט צ.

*

הפרשה הזאת – בתי ערי חומה – מורה, שידע האדם כי אף שנתבארו עניני יובל, שיש זמן ועת לכל, ואף שחטא האדם נגד הש"י לא לעד יקצוף עליו, מורה הפרשה הזאת כי כל זה הוא רק כשאדם יחטא בדברים שבין אדם למקום, ויגרום מידת הדין שימכור מאחוזתו או יימכר לעבד – לא יהיה לצמימות ובשנת היובל יצא ואיש אל אחוזתו ישוב, אבל אם יגרום לאדם מדות הדין מחמת עבירות שבין אדם לחברו, ועיקר באם יחטא ח"ו ויבייש את האדם בדיבורו, וזה מורה הפסוק ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה – כי הלשון נקרא 'מושב עיר חומה' כמאמר הגמרא (לעיל טו:) שתי חומות נתתי לך – ועל ידי זה יוכל ח"ו האדם למכור ולהפסיד כל זכויותיו וחבירו יקנה אותם. ועל זה אמר שלמה המלך ע"ה (משלי כה,כח) עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

והעצה היעוצה בזה כי יפייס את חבירו בתוך השנה, ועל זה נאמר ימים תהיה גאלתו. ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה – וקם הבית אשר לו חמה לצמימת לקנה אתו לדרתיו – היינו שאם לא יפייס את חבירו, ישארו זכויותיו ביד חברו לצמימות עולם.

וזה פירוש הקרי והכתיב מ'אשר לו (לא) חומה' – כי האיש אשר אין מעצור לרוחו נקרא 'אשר לא חומה', וזה שיש לו מעצור לרוחו נקרא 'אשר לו חומה', וזה שישארו כל זכויותיו של האיש אשר אין לו מעצור לרוחו ביד האיש אשר עצר את רוחו ושתק לו (מי השלוח ח"א בהר).

ענין זה של העברת זכויותיו של הפוגע בחברו או המתגאה עליו, לחברו – מופיע במי השילוח בכמה מקומות; בראשית ד"ה ויאמר אל האשה; יתרו ד"ה ולא תעלה; תצא ד"ה כי ינצו. וכן הוא מופיע בכמה ספרים. וע' ארחות צדיקים שער הענוה; בן יהודיע לעיל טו ד"ה אני עליו.

דף לב

'אמר רבי יוחנן: ושניהם מקרא אחד דרשו...'. כך דרכו של רבי יוחנן בהרבה מקומות בבאור מחלוקות תנאים: שבת קיז: עירובין כו. קה. פסחים סח: יומא ס. סא. ר"ה ח. י: ביצה טו: תענית כט: מגילה ו: יט. קדושין נב: סנהדרין עח: קב: זבחים נח. מנחות כב. צו. חולין קא:

וכן דרכו לפרש מח' תנאים ב'משמעות דורשין' – כמצוין בב"מ נב:
 וכן דרכו בהעמדת כמה תנאים בשיטה אחת – כמצוין בבבחים מז:

(ע"ב) 'אבעית אימא תרי תנאי ואליבא דר' ישמעאל. ואבע"א חד מינייהו רבי אלעזר ברבי יוסי אמרה... אעפ"י שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן'. הרמב"ם (שמיטה יב, טו) והסמ"ג נוקטים להלכה שאף על פי שקדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבא והוצרך עזרא לקדש בשנית, אעפ"כ נוהג דין בתי ערי חומה גם לאחר שנפלה החומה. ואין כן דעת הראב"ד (שם), שהרי בגמרא תלו הדברים זה בזה ואמרו שלדעת ר' אלעזר בר"י שקדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, נוהג הדין גם כשנפלה החומה. ואפשר שהרמב"ם סובר שלפי ה'אבע"א' הראשון, אין הדברים תלויים בהכרח (עפ"י מפרשים). ועוד יש לומר שהרמב"ם סבר שגוף הדין של ר' אלעזר בר' יוסי, אינו תלוי כלל בשאלת קדשה לעתיד לבוא, אלא דרש מ'אשר לוא חומה' שאעפ"י שהחומה נפלה נוהג דין בתי ערי חומה, ולעולם קודם החורבן והגלות. אלא דייקו מלשוננו, מזה שנקט 'שאיין לו עכשיו', ולא 'שאיין לו באותה שעה' – משמע שסובר שגם בזמן הזה, לאחר החורבן, תלוי הכל בכיבוש יהושע (כ"ג עפ"י הריטב"א מגילה י – מובא בשפת אמת).

'בשלמא משה לא בעא רחמי דלא הוה זכותא דארץ ישראל, אלא יהושע דהוה ליה זכותא דא"י אמאי לא ליבעי רחמי'. מכאן שהתפילות מועילות ומתקבלות יותר בארץ ישראל מבחו"ל (ע' פאת השלחן א, ג).

'אמר רב נחמן בר יצחק: מנו יובלות לקדש שמיטין. הניחא לרבנן דאמרי שנת חמשים אינה מן המנין... הא ודאי דלא כרבי יהודה'. מבואר שאעפ"י שהיובל לא היה נוהג, היו מונים שנת היובל לצורך חישוב שנות השמיטה. ויש לפרש הדבר בכמה אופנים; –
יש מקום לפרש שזה שאין שנת היובל עולה למנין שנות השמיטה, הוא דין שאינו קשור דוקא ליובל אלא דין בפני עצמו בקביעות השנים, ואף אם אין השנה קדושה בקדושת יובל, אעפ"כ אינה עולה למנין השביעית. וכן נראית לכאורה שיטת הראב"ד (שמיטה י, ה) שאף בזמן הזה יש לחשב שנת החמשים, לצורך חישוב השמיטין – אליבא דרבנן ששנת חמשים אינה מן המנין.
ואולם שיטת הרמב"ם על פי קבלת הגאונים אינה כן, אלא בזמן הזה אין מונים שנות היובל בשביל השמיטות, ולשיטה זו יש לחלק בין הזמן הזה, שאין בית דין הגדול המונה יובלות ומקדשן [וכמו שמוכח מכמה מקומות שהיובל טעון קידוש, כמו קידוש החודש וכדו']. וגם המנין יש לומר שהוא מעכב בעצם דין היובל], שלכן אין מקום עתה לחשב יובלות, ובין ימי בית שני שאף על פי שלא נהגו דיני יובל כגון החזרת שדות וכו', משום שלא היו רוב יושביה עליה באותה שעה, אעפ"כ עצם שנת היובל היתה קיימת, שהיה מנין וקידוש, ולכן היה צורך במנין היובלות ואף על פי שלא היו נהוגים בפועל.
עוד יש מקום לומר שלשיטת הרמב"ם זה שמנו יובלות לקדש שמיטין – מדבריהם הוא ולא מן התורה (ע"ע בתוס' כאן), כי מן התורה גם השמיטה אינה נוהגת באותה שעה [וגם דין תרומות ומעשרות המשתנה לפי מנין שנות השמיטה – גם הוא בזמן הזה מדרבנן], משום שצריך 'ביאת כולכם'. ועל כן מובן שלאחר החורבן לא תקנו למנות יובלות (ע' בהרחבה בכל הנ"ל ובמסכתעף, בחדושי הגר"ח הלוי הל' שמיטה י, ה; יב, טז; חזו"א שביעית; שו"ת אור לציון ח"א י"ד כז).

*

רק אם נמצאים כל השבטים, כל אחד עם אופיו המיוחד, אז מושלם המושג של עם ישראל, ורק כשכל השבטים נמצאים יחד בצורה מסודרת, רק אז אפשר לקיים את תרי"ג המצוות. אך כשנדחו שנים שבטים וחצי, כבר לא היו בתוקף מספר מסוים של מצוות. שנת היובל לא היתה קיימת עוד, ואתה כל דיני עבד עברי, גר תושב, בתי ערי חומה, ולדעת הרבה פוסקים גם לא שנת השמיטה... נמצא שהמצב האידיאלי לקיום המושלם של התורה הוא רק כשקיימות כל דרכי החיים השונות של ישראל. ההתפתחויות הנפרדות של שנים-עשר השבטים, בדיוק כפי שעבודת ישראל מיוסדת על חלוקת השבטים, גם הכהן הגדול בעתיד ישא את חושן המשפט והאבנים תהיין על שמות בני ישראל... לשני עשר שבט. חלוקת ישראל לפי שנים-עשר שבטים, כפי שתהיה בעתיד, אין היא תופעה חיצונית גרידא אלא על שוני זה מיוסד המהלך ההיסטורי של עם ישראל, את מוצא כל הניסים שעשה הקב"ה לישראל ועתיד לעשות להם – בזכות השבטים, אף בית המקדש עתיד להבנות בזכות השבטים' (פסיקתא רבתי דרב כהנא, ד).

ירושלם שלא נתחלקה לשבטים שהיתה נחלת הכלל אשר מביא את כולם יחד אל ה', ירושלם הבנויה... שם עלו שבטים שבטי י-ה להודות לשם ה' (מתוך עלה יונה, עמ' שמ).

דף לג

אמר רב נחמן בר יצחק: מנו יובלות לקדש שמיטין... אלא אמר ר' יוחנן: ירמיה החזירן... מעתה יש מקום לומר שגם בימי עזרא, אעפ"י שלא ישב בארץ רוב העם אפשר שבאו מקצת מכל שבט, ודי בזה להחשב כל ישיבה עליה, ולפי זה נהגו יובלות בימי בית שני מן הדין (עפ"י תוס' לעיל ד"ה התקין (כברכה"ו וצ"ק), ובגטין לו:).

ולכאורה יש להוכיח כן מדברי התוס' בב"ב (יג. ד"ה כופין) שנהגו או יובל מדאורייתא, שאם מדרבנן, מה יועיל שיימכר לעבד עברי הלא מדאורייתא אינו נמכר ולא יותר בשפחה כנענית. וע"ע בתוס' לעיל כו. ד"ה המקדיש).
ואולם מדברי הרמב"ם (שמיטה י) נראה שלא נהגו יובלות בימי בית שני (ע"ע בשו"ת משיב דבר ח"ב קונטרס דבר השמיטה עמ' 112; 'חדושי הגר"ח על הש"ס'. וע' ביראים (סו"ס"י לד. מובא בקובץ הערות – יבמות, תרס"ג) שנהגו מדרבנן).

'לנרצע'. ומדויק הדבר בכתוב, שלמעלה נאמר או העבריה, ואילו כאן העברי בלבד – מפני שאמה אינה נרצעת (עפ"י שיעורי הגריש"א שליט"א).

זכי מה טיבו של יאשיהו בבית אל...'. 'צ"ע אטו אם לא חזרו עשרת השבטים יש להפקיר את ארץ ישראל לגוים?' (מהגר"א נבנצל שליט"א).

'בתי הצירים נותנין להם כח יפה שבבתי ערי חומה וכח יפה שבשדות, ונגאלין מיד וכל שנים עשר חדש כבתים, ויוצאין ביובל ובגרעון כסף כשדות'. לכאורה די היה לומר 'נגאלין מיד כבתים', ולמה הוסיף 'וכל שנים עשר חדש' – לפי שכל י"ב חדש נגאלין ללא גרעון, כדין בית עיר חומה, אבל לאחר י"ב חדש נגאלין בגרעון, כשדות.
עוד יש צד להסתפק שמא אין לבתי הצירים גאולה בשנה השניה, שהרי בין בתי ערי חומה בין שדות